

בס"ד, י"ט חשוון התשפ"ו

זבחים נ"ז – זמן אכילת הבכור, כללי לימוד מהיקש, וסוף זמן אכילת הפסח

שאלות:

1. מה צריך לעשות עם הדם של קרבן בכור?

המשך דיני מתן דם בכור, מעשר ופסח

הגמרא ממשיכה את הדיון מהדף הקודם, שבו למדה שדין "מתנה כנגד היסוד" בבכור, מעשר ופסח נלמד בגזירה שווה מעולה.

○ **מקור הדין בעולה: הגמרא שואלת:** מאיפה יודעים שעולה עצמה טעונה יסוד? **ועונה:** מהפסוק "אֶל יְסוּד מִזְבַּח הָעֹלָה". (רש"י מצ"י שזהו קיצור, והמקור העיקרי הוא קל וחומר שראינו בדף נב).

○ **קושיה:** אם לומדים מעולה, למה בבכור יש רק מתנה אחת, ובעולה "שתי מתנות שהן ארבע"?

○ **אביי מסביר** שהדין של "שתי מתנות שהן ארבע" נלמד מהמילה "סביב". מכיוון שהמילה הזו מופיעה גם בעולה וגם בחטאת המילואים, זה מקרה של "שני כתובים הבאים כאחד", שלא יכולים ללמד דין למקרים אחרים. (רש"י מוסיף שהכלל הזה נכון גם לגזירה שווה, ולא רק לבניין אב). והגמרא מוסיפה שאפילו לשיטה ששני כתובים כן מלמדים, כאן גם באשם כתוב "סביב", ושלושה כתובים הבאים כאחד – לכולי עלמא לא מלמדים.

2. לעגל הבכור נשברה הרגל, מה עושים איתו?

זמן אכילת הבכור: הדיון בכרם ביבנה

הגמרא מביאה ברייתא שמפרטת את המקור לכך שבכור נאכל לשני ימים ולילה, ומתארת דיון שהתקיים ב"כרם ביבנה".

○ הברייתא לומדת מהפסוק "וּבְשָׂרָם יֵהֶיּה לֶךְ כְּחֵזֶה הַתְּנוּפָה וְכִשּׁוֹק הַיַּמִּין", שמקיש את הבכור לחזה ושוק של שלמים, שנאכלים לשני ימים ולילה אחד שביניהם.

○ **הדיון ביבנה:** הברייתא מביאה את הדיון שהתקיים ביבנה,

1. **רבי טרפון** אמר שבכור נאכל לשני ימים ולילה, והסביר **לרבי יוסי הגלילי** (שהגיע אז כתלמיד חדש) ששניהם קדשים קלים.

2. **רבי יוסי הגלילי** הקשה: אפשר להשוות בכור לחטאת ואשם – שהם מתנה לכהן כמו הבכור, ונאכלים ליום ולילה.

3. **רבי טרפון** השיב: שיש לדמות לדבר שיותר דומה. בכור ושלמים לא באים על חטא, בניגוד לחטאת ואשם.

4. **רבי יוסי הגלילי** השיב: שיש עוד דמיון שגם חטאת, אשם ובכור לא באים בנדר ונדבה, בניגוד לשלמים.

5. **רבי עקיבא** התערב: ואמר שיש לנו את הפסוק המפורש שמקיש את הבכור לשלמים, ועל היקש מפורש לא משיבים (בניגוד לבניין אב, שעליו ניתן להקשות).

6. **רבי יוסי הגלילי** הקשה על **רבי עקיבא**: למה להקיש לשלמים? אפשר להקיש לחזה ושוק של תודה, שנאכלת ליום ולילה.

7. **רבי עקיבא** הסכים עקרונית, אבל טען שבסוף הפסוק יש ביטוי נוסף מיותר ("לך יהיה"), שבא להוסיף לבכור "הווייה" (זמן) נוספת מעבר להיקש לתודה, כך שזמנו יהיה שני ימים, כמו בשלמים.

○ הגמרא אומרת שכשהדברים הגיעו ל**רבי ישמעאל**, הוא טען ש**רבי עקיבא** טעה, כי תודה בעצמה לומדת את דין חזה ושוק משלמים. וזה מקרה של "דבר הלמד בהיקש", שלא חוזר ומלמד בהיקש נוסף. לכן, ההשוואה היחידה האפשרית היא לשלמים.

○ והגמרא מסבירה:

שלשית **רבי ישמעאל**, הביטוי המיותר "לך יהיה" מלמד שבכור בעל מום ניתן גם הוא לכהן. **רבי עקיבא** לומד את הדין הזה מהמילה "ובשרם" בלשון רבים, שרומזת גם לבכור תם וגם לבעל מום. ו**רבי ישמעאל** מסביר שהמילה "ובשרם" מתייחסת פשוט לשלושת סוגי הבכורות המוזכרים בפסוק (שור, כשב ועז).

3. פנחס רוצה להביא לחמים עם קרבן התודה, איזה גודל הוא צריך לכל לחם?

כללי הלימוד מ"דבר הלמד בהיקש"

בעקבות הדיון, הגמרא מנתחת את המחלוקת העקרונית בין **רבי עקיבא** ל**רבי ישמעאל** לגבי הכלל ש"דבר הלמד בהיקש לא חוזר ומלמד".

○ המחלוקת היא במקרה של "הימנו ודבר אחר" – כלומר, דין שנלמד חלקו מהפסוק עצמו וחלקו מהיקש.

▪ **רבי ישמעאל** סובר: שגם דין כזה נחשב "למד בהיקש" ואסור ללמוד ממנו הלאה, ולכן אפשר ללמוד על הבכור רק מהמקור – מהשלמים.

▪ **רבי עקיבא** חולק: ואומר שדין כזה לא נחשב "למד בהיקש" ומותר ללמוד ממנו הלאה. לכן, עקרונית, ניתן היה להקיש את הבכור גם לתודה וגם לשלמים, ולכן נדרש ביטוי מיותר להכריע ביניהם.

○ הגמרא מנסה להקשות על שיטת **רבי ישמעאל** משני מקרים:

▪ **קושיה מיום הכיפורים**: דיני הזאת דם הפר ודם השעיר בקודש הקודשים נלמדים זה מזה בשיטת "הימנו ודבר אחר" (באחד מוזכרת הזאה אחת, ובשני שבע, ולומדים זה מזה שצריך "אחת למעלה ושבע למטה"). לאחר מכן, לומדים בהיקש נוסף מקודש הקודשים אל ההיכל.

• הגמרא דוחה את הקושיא הזו בשתי דרכים: (א) ההיקש הראשון הוא בין **קורבנות** (פר ושעיר), והשני בין **מקומות** (קודש הקדשים וההיכל). (ב) לחילופין, ההיקש להיכל לומד את כל דיניו "בבת אחת", בניגוד להיקש לבכור שמדבר על חזה ושוק ולא על כל הקרבן.

▪ **קושיה נוספת ממנחות**: כמות הקמח בלחמי החמץ של התודה (עשרון לכל חלה) נלמדת משתי הלחם של עצרת בשיטת "הימנו ודבר אחר" (כי את מספר החלות, 10, לומדים ממקור אחר). ולאחר מכן, לומדים בהיקש מלחמי החמץ של התודה ללחמי המצה שלה.

• הגמרא דוחה גם את זה, וטוענת שהלימוד הראשון נלמד מריבוי מיוחד בפסוק ("תביאו"), ולכן לא נחשב היקש בכלל, ומותר ללמוד ממנו הלאה.

4. ירמיהו רוצה לאכול את קרבן הפסח כמו שאבותיו אכלו אותו כשיצאו ממצרים בחיפזון, מתי הוא צריך לאכול?

המקור לכך שפסח נאכל עד חצות

הגמרא מבררת את המקור של הדין במשנה, שקורבן פסח נאכל רק עד חצות.

- **שיטת רבי אלעזר בן עזריה: רב יוסף** אומר שמשנתינו היא כשיטת **רבי אלעזר בן עזריה**. שלומד בגזירה שווה מהמילים "**בְּלֵילָה הַזֶּה**", שנאמרו גם באכילת הפסח וגם במכת בכורות. שכשם שמכת בכורות הייתה בחצות, כך גם סוף זמן אכילת הפסח הוא בחצות.
- **שיטת רבי עקיבא: רבי עקיבא** חולק ולומד מהפסוק "**וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפְזוֹן**", שזמן האכילה הוא עד "שעת החיפזון" – כלומר, עד הבוקר, שאז נחפזו ללכת, שנאמר "**וְאִתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר**". לשיטתו, המילים "**בְּלֵילָה הַזֶּה**" באות ללמד שהפסח נאכל רק בלילה, ולא ביום שלפניו כשאר הקורבנות.
- **הכרעת הגמרא: אביי** מקשה על **רב יוסף** ושואל מנין לנו שהדין במשנה הוא דין דאורייתא **כרבי אלעזר בן עזריה**, אולי הוא רק גזירת חכמים להרחיק מן העבירה? הגמרא עונה שהניסוח במשנה, "**אִינוּ נֹאכְל אֶלָּא עַד חֲצוֹת**", כמו בדינים האחרים במשנה שהם דאורייתא ("אלא למנויו", "אלא צלי"), מוכיח שגם הדין הזה הוא מדאורייתא.